

เครือข่ายคนเวียดนามในอีสาน ประเทศไทย ก่อน ค.ศ. 1946

Vietnamese Network in Isan, Thailand before 1946

หนึ่งฤทัย จันทรคามิ¹ / สมชัย ภัทรธรรณานันท์²

Nuengruethai Chantharakhami / Somchai Phattharathananan

¹ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Doctor of Philosophy (Thai Studies), Faculty of Humanities and Social Sciences,

Mahasarakham University

²รองศาสตราจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

Associate Professor, Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Humanities and Social

Sciences, Mahasarakham University, Major Advisor

Received: September 25, 2019

Revised: October 10, 2019

Accepted: December 20, 2019

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์วิจัยเพื่อศึกษาการเข้ามาในอีสานของคนเวียดนาม ก่อน ค.ศ.1946 ที่สัมพันธ์กับการเกิดเครือข่ายคนเวียดนามในประเทศไทย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการศึกษาเอกสารร่วมกับการศึกษาภาคสนาม ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม วิเคราะห์ด้วยแนวคิดเครือข่ายข้ามชาติ (Transnational Network) และพื้นที่ทางสังคมข้ามชาติ (Transnational Social Space) นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า คนเวียดนามที่เข้ามาอีสานของไทย ก่อนปี ค.ศ.1946 มีความสัมพันธ์ต่อการเกิดเครือข่ายคนเวียดนามในประเทศไทย การเคลื่อนไหวของขบวนการชาตินิยมเวียดนามในประเทศไทยช่วง ค.ศ. 1908-1919 ได้เชื่อมโยงถักสานความสัมพันธ์ระหว่างคนเวียดนามในอีสาน ด้วยการสร้างอุดมการณ์ชาตินิยม จนกลายเป็นเครือข่ายคนเวียดนามในประเทศไทย ที่มีความซับซ้อนและเข้มแข็ง

คำสำคัญ: คนเวียดนามในอีสาน, คนเวียดนามในประเทศไทย, เครือข่ายคนเวียดนาม, เครือข่ายข้ามชาติ, สังคมข้ามชาติ

Abstract

The purpose of this study was to determine how the entering northeastern Thailand of the Vietnamese before 1946 related to Vietnamese network in Thailand. This is a qualitative research which used documentary research and field work study methods. The study used documentary research and field work study methods. Data were collected by using in-depth interview, participant observation and non-participant observation. The concepts of transnational network and transnational social space were applied. The results showed that Vietnamese people coming to Isan before 1946 were among the reasons forming Vietnamese network in Thailand. Besides, the movement of Vietnamese nationalism in Thailand between 1908-1919 had connected Vietnamese communities in Isan to the creation of nationalism. This had built a complex and strong Vietnamese network in Thailand.

Keywords: Vietnamese in Isan, Vietnamese in Thailand, Vietnamese network, transnational network, transnational society

บทนำ

ปัจจุบันประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความร่วมมือและความสัมพันธ์ในลักษณะเครือข่าย ทั้งนี้ความเป็นเครือข่ายของรัฐมีความสัมพันธ์กับความเป็นเครือข่ายของผู้คนระหว่างรัฐด้วย (Schiller, Basch & Blanc, 1995: 7; Vertovec, 2009: 3-20) กรณีคนไทยเชื้อสายเวียดนามในประเทศไทยคือกลุ่มคนที่ยังรักษารูปแบบความสัมพันธ์ภายในกลุ่มตนเองจนกลายเป็นเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งและ

ยังทำหน้าที่เป็นเสมือนข้อต่อความสัมพันธ์ในระดับรัฐระหว่างประเทศไทยกับประเทศเวียดนามในระยะต่อมา (Nutpriem, 2012: 171-175) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในปัจจุบัน คนเวียดนามจะมีบทบาทในพื้นที่ทางสังคมอย่างเต็มที่ ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม (Sukree, 2015: 262-302) แต่การกำหนดความหมายเชื่อมโยงกับคอมมิวนิสต์ให้แก่คนเวียดนามนับตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นต้นมา ทำให้คนเวียดนามที่อพยพจากการโจมตีฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงโดยฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1946 เข้าสู่อีสานของประเทศไทย ถูกจับจองโดยรัฐในฐานะกลุ่มคนที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ (Hall, 2014: 1344-1346) วาทกรรมดังกล่าวของรัฐไทยทำให้คนไทยมีความเข้าใจและความรู้สึกต่อคนกลุ่มนี้ในทางลบ จนกระทั่งภายหลังการสิ้นสุดสงครามเย็น การเมืองระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เริ่มคลี่คลายและเข้าสู่กระแสทุนนิยม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและเวียดนามได้รับการฟื้นฟูและพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น และได้ส่งผลต่อนโยบายของรัฐไทยที่มีต่อคนเวียดนาม อพยพเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี (Sripana, 2005: 12-124)

กล่าวสำหรับชาวเวียดนามข้ามชาติในอีสาน พวกเขาไม่ได้อพยพเข้ามาเพียงสาเหตุจากการโจมตีฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงโดยฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1946 เท่านั้น แต่ยังมิกลุ่มที่เดินทางเข้ามาและอาศัยกระจัดกระจายตามพื้นที่ต่างๆ ในอีสานนับตั้งแต่ก่อนสยามจะเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ ซึ่งกลุ่มคนดังกล่าวมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการเกิดขึ้นของเครือข่ายคนเวียดนามในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งกลายเป็นประเด็นทางวิชาการที่ศึกษาที่สัมพันธ์กับเครือข่ายคนเวียดนามข้ามชาติและพื้นที่สังคมข้ามชาติของคนเวียดนามในประเทศไทย บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอและคลี่คลายประเด็นวิชาการเกี่ยวกับการเข้ามาของคนเวียดนามในอีสานของไทยก่อนปี ค.ศ. 1946 ที่ส่งผลสัมพันธ์กับเครือข่ายคนเวียดนามในประเทศไทยระยะต่อมา ซึ่งปัจจุบันคนเวียดนามเหล่านี้ ได้กลายเป็นคนไทยเชื้อสายเวียดนาม ขณะที่เครือข่ายคนเวียดนามในประเทศไทยก็ถูกใช้ให้มียุทธศาสตร์สำคัญต่อความสัมพันธ์อันดีระหว่างภาครัฐไทยและเวียดนามในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการเข้ามาในอีสานของคนเวียดนาม ก่อนปี ค.ศ. 1946 ที่สัมพันธ์กับการเกิดเครือข่ายคนเวียดนามในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องร่วมกับศึกษาภาคสนามในพื้นที่จังหวัดสกลนครและนครพนม เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) คือคนเวียดนามที่เคยเป็นผู้นำการเคลื่อนไหวในฐานะสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามในประเทศไทยระหว่าง ค.ศ. 1945-1946 ร่วมกับการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ใช้แนวคิดเครือข่ายข้ามชาติ (Transnational network) และพื้นที่ทางสังคมข้ามชาติ (Transnational social space) (Vertovec, 2009: 3-20) เป็นแนวคิดหลักในการศึกษา นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

คนเวียดนามที่เข้ามาอีสานของไทย ก่อนปี ค.ศ.1946 มีความสัมพันธ์ต่อการเกิดเครือข่ายคนเวียดนามในประเทศไทย ดังนี้

1. คนเวียดนามข้ามชาติในอีสานของไทย ก่อน ค.ศ.1923 (ก่อนสมัยรัฐชาติสมัยใหม่ของประเทศไทย)

ในทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ได้อธิบายว่าคนเวียดนามได้เดินทางเข้ามาอยู่ในพื้นที่อีสาน ตั้งแต่ 3,000 ปีมาแล้ว โดยส่วนใหญ่จะตั้งชุมชนอยู่ในอาณาบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง ต่อมาจึงมีการอพยพเข้ามาในพื้นที่อื่นอีกหลายระลอก โดยเฉพาะในสมัยอาณานิคมฝรั่งเศส เวียดนามถูกฝรั่งเศสครอบครองและรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอินโดจีน (Wongthet, 2006: 44-62) จากหลักฐานบันทึกของนักสำรวจชาวตะวันตกที่เดินทางสำรวจในพื้นที่อินโดจีน และบันทึกประวัติศาสตร์เวียดนามได้อธิบายถึงชุมชน

คนเวียดนามที่กระจายอยู่ในพื้นที่อีสานในอดีตก่อนสมัยรัชกาลสมัยใหม่ อาทิ บันทึกรายการของปาร์วี (Parvie) นักสำรวจชาวฝรั่งเศส ได้บ่งชี้ว่า คนเวียดนามได้เข้ามาทำการค้าขายในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 พ่อค้าชาวอันนัมได้ใช้เส้นทางการค้าทางบกจากเวียดนามกลางข้ามเทือกเขาอันนัมเข้าสู่ลาวล้านช้างและดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง โดยใช้เส้นทางระหว่างนครพนมกับเมืองวิญห์ (Vinh) เมืองเล็กตอนกลางของเวียดนาม นอกจากนี้ยังปรากฏเส้นทางการค้าและเลียบไปกับฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นเส้นทางเดียวกันที่ขุนนางสยามใช้ในการค้าขายกระบือกับพ่อค้าชาวอันนัมหรือเวียดนามเหนือ ในบันทึกได้อธิบายว่า พ่อค้าชาวอันนัมส่วนหนึ่งได้ตั้งบ้านเรือนและร้านค้า ทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าจำพวกกระวาน หมู และกระบือในตลาดแม่น้ำโขง กระจายอยู่ทั่วไปในเขตนครพนม หนองคาย หนองเสน และท่าอุเทน นอกจากนี้ยังพบว่ามีคนเวียดนามอาศัยกระจัดกระจายตามหัวเมืองสำคัญริมฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ตั้งแต่เมืองหลวงพระบาง เวียงจันทน์ ท่าแขก สะหวันนะเขต (Goscha, 1999: 18; Nguyen, 2010: 24-26)

ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 23 กรุงศรีอยุธยาได้แผ่อำนาจเข้ามาถึงที่ราบสูงโคราช แต่อำนาจดังกล่าวก็แทบจะหมดไปเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 แก่พม่า อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็สามารถกอบกู้บ้านเมืองกลับมาจากพม่าได้ และได้ตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีและศูนย์กลางอำนาจแห่งใหม่ และได้ยกทัพขยายอำนาจเหนือดินแดนฝั่งขวาและฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ยึดครองอาณาจักรลาวล้านช้างทั้งหมด รวมทั้งพื้นที่อีสาน กลายเป็นเมืองประเทศราชของธนบุรีเชื่อมโยงมาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ กระทั่งสิ้นสุดลงในปี ค.ศ.1923 เมื่อเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสเข้าครองเวียดนาม เขมร และแยกลาวฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงไปเป็นส่วนหนึ่งของประเทศอินโดจีนฝรั่งเศส พร้อมกับการเกิดขึ้นของรัชกาลสมัยใหม่ในพื้นที่อินโดจีนและประเทศไทย (Sonthonphesat, 1968: 8-9)

ทั้งนี้ ช่วงระยะต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่ 1 ทรงมีพระราชโองบายสร้างบ้านเมืองในอีสาน โดยโปรดให้เจ้าเมืองร้าง

ทำการเกลี้ยกล่อมผู้คนเข้าเป็นพลเมืองของตน ชักชวนผู้คนให้อาศัยกระจัดกระจายอยู่ตามป่าเขาและหัวเมืองลาวทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงโดยไม่ให้ใช้อำนาจ หากผู้ใดสามารถเกลี้ยกล่อมคนได้มากจนสามารถตั้งเป็นเมืองได้ จะรับการโปรดเกล้าแต่งตั้งเป็นเจ้าเมือง และมีอำนาจในทรัพย์สินบางส่วนจากการเก็บส่วย และได้ผู้คนใช้สอย (Mekoson, 1974: 7) การรวบรวมผู้คนเข้ามาอยู่ในอำนาจผู้ปกครองตามหัวเมืองในอีสานดำเนินตลอดเรื่อยมาจนถึงรัชกาลที่ 4 และด้วยบริบทข้างต้น ส่งผลให้มีคนลาวและคนเวียดนามเดินทางข้ามเข้ามาอาศัยตามหัวเมืองต่างๆ ในอีสานตามไปด้วย (Chanthawimon, 1998: 82-83)

บันทึกที่เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนเวียดนามในอีสานที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่ง คือ บันทึก Voyage Dans Le Laos ของนักสำรวจชาวฝรั่งเศสชื่อเอเจียน แอมอนิเย (Etienne Aymonier) ซึ่งเดินทางสำรวจดินแดนเขมร ลาว ทั้งฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ระหว่าง ค.ศ. 1882-1883 บันทึกดังกล่าวเผยให้เห็นการตั้งถิ่นฐานของคนเวียดนาม กระจายอยู่ตามเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ไม่ไกลจากแม่น้ำโขง เช่น สะบุน (สกลนคร) เมืองสว่าง (สว่างแดนดิน) และเมืองละคร (นครพนม) ชาวเวียดนามเหล่านี้ ทำอาชีพต้มเหล้า ปลูกข้าว และมีสถานะเป็นคนต่างด้าว ที่ไม่มีความผูกพันกับบ้านเกิดเมืองนอนเดิมของตน ขณะเดียวกันก็ไม่ต้องจ่ายค่าภาษีให้กับเจ้าเมือง แอมมอนิเยอร์กกล่าวว่า เมืองละครเป็นหัวเมืองหนึ่งที่มีคนเวียดนามอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ประมาณ 200 คน พวกเขาพากันอาศัยอยู่ใน 2-3 หมู่บ้านเล็กๆ อาศัยเลี้ยงชีพด้วยการทำนา และต้มเหล้า ดังกล่าวข้างต้น (Aymonier, 1996: 154-156)

กล่าวโดยสรุป คนเวียดนามได้เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในแถบที่ราบลุ่มทั้งบริเวณฝั่งซ้ายและฝั่งขวาแม่น้ำโขง ตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงก่อนรัฐชาติสมัยใหม่มาอย่างต่อเนื่อง แม้ในเวลาต่อมาจะมีการเกิดขึ้นของรัฐ แต่การเดินทางไปมาของผู้คนยังคงเป็นไปอย่างอิสระ คนเวียดนามเหล่านี้ได้โยกย้ายถิ่นฐาน โดยไม่ถูกขวางกั้นด้วยเส้นเขตแดน และไม่ขัดโยงผูกติดกับการเป็นพลเมืองหรือประชากรของรัฐใดๆ ในเวลาดังกล่าว

2. คนเวียดนามในอีสานของไทยในบริบทรัฐชาติสมัยใหม่

การรุกรานดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของอังกฤษและฝรั่งเศสทำให้สยามให้ความสำคัญกับเส้นเขตแดนและดินแดน โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างสยามกับฝรั่งเศสในเรื่องดินแดนบนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงจนนำไปสู่การทำสนธิสัญญาและอนุสัญญาใน ปี ค.ศ. 1893 เพื่อกำหนดเส้นแบ่งเขตแดนและประชากรที่ชัดเจน (Winichakul, 1994: 264) บริบทดังกล่าวไม่ได้เป็นอุปสรรคในการเข้ามาในอีสานของคนเวียดนาม ด้วยสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ สิทธิสภาพนอกอาณาเขตของฝรั่งเศสบนพื้นที่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขง และนโยบายลดทอนอำนาจฝรั่งเศสของสยามในสมัยรัชกาลที่ 5 กล่าวคือ

กรณีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของฝรั่งเศสบนพื้นที่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขงในเขตประเทศไทย ในรัศมี 25 กิโลเมตร เรียกว่าเขตอำนาจรัฐนอกดินแดน (Extraterritorial Jurisdiction) ทำให้ฝรั่งเศสสามารถใช้อำนาจจัดการคนในบังคับของตน ดังนั้นคนเวียดนามและคนลาวในฐานะ “คนในบังคับของฝรั่งเศส” จึงสามารถเข้ามาทำมาหากินในเขตอำนาจรัฐนอกดินแดน อยู่ตามพื้นที่เลาะเลียบแม่น้ำโขงอย่างเสรี คนเวียดนามเหล่านี้ ส่วนใหญ่เข้ามาค้าขาย และเป็นทาสฝรั่งเศสโดยไม่ต้องเสียภาษีให้ประเทศไทย และได้รับการคุ้มครองจากฝรั่งเศสโดยไม่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายของประเทศไทย (Theerasawat, 1980: 342-343)

บริบทดังกล่าวจึงส่งผลให้คนเวียดนามเข้ามาอาศัย ทำมาหากินในอีสานมากขึ้น พวกเขาจะตั้งชุมชนอยู่รวมกัน กระจุกกระจายตามพื้นที่รอบตัวเมือง สกลนคร นครพนม มุกดาหาร ธาตุพนม นครพนม และหนองคาย (Poole, 1967: 886-889; Chanthawimon, 1998: 271; Anantaphak, 2011: 168-200) สิทธิพิเศษดังกล่าวยังเอื้อประโยชน์ให้กับขบวนการเวียดนามต่อต้านฝรั่งเศสใช้เป็นช่องทางลักลอบเข้ามาในประเทศไทย เพื่อใช้เป็นพื้นที่ต่อต้านฝรั่งเศส คนเวียดนามกลุ่มหลังนี้ ได้อาศัยปะปนกับคนเวียดนามกลุ่มอื่น และคนไทยทั่วไป ประการสำคัญ เป้าหมายในการต่อต้านฝรั่งเศสของเวียดนามกลุ่มหลัง มีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลไทยที่ต้องการ

ลดทอนอำนาจฝรั่งเศส จึงให้การช่วยเหลือและสนับสนุนการต่อต้านฝรั่งเศสของชาวเวียดนามในประเทศไทย (Goscha, 1999: 22)

การสนับสนุนช่วยเหลืออย่างลับๆ ของสยามที่มีต่อขบวนการเวียดนามกลายเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง เพื่อให้ขบวนการกู้ชาติเวียดนามเข้ามาในประเทศไทย หนึ่งในจำนวนนี้ คือขบวนการเฮืองเค (Huong Khe) ผู้นำคือฟาน ดิ่ง ผุ่ง (Phan Đình Phùng) ได้เข้ามาในอีสานช่วง ค.ศ. 1886 -1895 เป็นขบวนการที่มีฐานมาจากกลุ่มศักดินา ใช้ต่อสู้กับฝรั่งเศสด้วยการรบแบบกองโจรที่รุนแรง สมาชิกของเฮืองเคเข้ามายังอีสานเพื่อจัดหาทุนทรัพย์จากคนเวียดนามในเมืองท่าอุเทน เพื่อนำไปซื้ออาวุธ นอกจากนี้ยังขยายฐานกำลังในพื้นที่แถบอีสานใต้ เมืองอุบลราชธานีและศรีสะเกษ ที่มีคนเวียดนามอาศัยอยู่ไปพร้อมกัน (Nguyen, 2010: 19-22)

นอกจากนี้ อีกขบวนการหนึ่งที่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐไทยเช่นกัน คือขบวนการดงชู ก่อตั้งโดยฟาน โบ่ย เจิว นักปฏิวัติคนสำคัญของเวียดนาม เขาได้รวบรวมปัญญาชนเวียดนามรักชาติ ต่อสู้แบบใหม่ด้วยการแสวงความช่วยเหลือจากหลายประเทศ รวมทั้งญี่ปุ่น ต่อมาญี่ปุ่นล้มเลิกการสนับสนุน จึงทำให้ขบวนการดงชูออกจากญี่ปุ่นเข้ามาอยู่ในประเทศในปี ค.ศ. 1908 ก่อนที่จะเดินทางไปยังกวางตุ้ง ประเทศจีนในปี ค.ศ. 1912 (Goscha, 1999: 30-31)

ในช่วงระยะ 4 ปีขบวนการดงชูอยู่ในประเทศไทยได้เกิดเครือข่ายคนเวียดนามในประเทศไทยกลุ่มต่างๆ ฟาน โบ่ย เจิว จึงถือว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในปฏิบัติการสานสร้างเครือข่ายคนเวียดนามข้ามชาติในประเทศไทย คนที่มีบทบาทสำคัญ คือ ดั่ง ทุก เหือ (Đặng Thúc Hứa) เขามีบทบาทสำคัญในการปลูกสร้างอุดมการณ์ความรักชาติให้แก่คนเวียดนาม พร้อมกับสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้คนเวียดนามมีอยู่มีกิน มีรายได้ และแบ่งปันนำไปสนับสนุนปฏิบัติการเคลื่อนไหวของขบวนการกู้ชาติ และดูแลกลุ่มนักปฏิวัติที่เดินทางมาจากจีนและต้องอยู่พักอาศัยในประเทศไทยเป็นเวลาหลายวัน หลายเดือน ปฏิบัติการสำคัญอย่างหนึ่งคือการสอนให้คนเวียดนามในประเทศไทยอ่านออกเขียนได้ในภาษาเวียดนาม ได้มีการจัดตั้งชั้นเรียนเล็กๆ เพื่อสอนภาษา

เวียดนาม และอุดมการณ์ความรักชาติให้แก่ลูกหลานชาวเวียดนามที่ชุมชนปากน้ำโพ ซึ่งเป็นพื้นที่สังคมข้ามชาติ ที่มีคนเวียดนามลี้ภัยทางศาสนาเข้าสู่ประเทศไทยสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 (Chanthawimon, 1998: 271) จากนั้นจึงย้ายไปที่บ้านดงจังหวัดพิจิตร ซึ่งเป็นชุมชนที่มีคนเวียดนามอาศัยเป็นจำนวนมาก (Tran, 2004: 30-33)

ในช่วงระยะเวลาเดียวกันนั้น การสร้างเครือข่ายคนเวียดนามบ้านดง จังหวัด พิจิตร ด้วยวิธีการปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยมเวียดนาม ถูกนำไปใช้กับคนเวียดนาม ตามเมืองต่างๆ ในอีสานด้วย ดังกรณี เมืองนครพนม ซึ่งเป็นเมืองที่มีคนเวียดนามอาศัย อยู่เป็นจำนวนมาก ดัง ทุก เหือ กับสหายนักปฎิวัติได้ใช้ชุมชนคนเวียดนามโพ้นวัดป่า เป็นที่ตั้งหน่วยปฏิบัติการเป็นแห่งแรกในนครพนม ชุมชนแห่งนี้มีคนเวียดนามอาศัยอยู่ ราว 20 ครอบครัว ทำมาหากินด้วยการปลูกผักขายและทำนา จากนั้น จึงได้ขยายฐาน เครือข่ายไปยังบ้านดงซึ่งอยู่ไม่ไกลจากมีคนเวียดนามอาศัยอยู่ราวๆ 10 ครอบครัว รวมทั้งชุมชนคนเวียดนามอื่นๆ ได้แก่ บ้านบก บ้านนาภู และบ้านหนองแสง ซึ่งเป็น พื้นที่ของคนเวียดนามกับคนจีนอาศัยอยู่ร่วมกัน คนเวียดนามกลุ่มนี้มีอาชีพที่ หลากหลาย อาทิ ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า ช่างไม้ ช่างปูน และค้าขาย (Tran, 2004: 42-48)

ปฏิบัติการของ ดัง ทุก เหือ ส่งผลให้คนเวียดนามในอีสานจำนวนมาก เกิดสำนึกรักชาติ และให้การสนับสนุนการต่อสู้กับฝรั่งเศส ประการสำคัญ สำนึก ความเป็นคนเวียดนามที่ถูกสร้างขึ้น ได้ส่งผลอย่างยิ่งต่อการสานสร้างเครือข่ายคน เวียดนามที่อาศัยกระจัดกระจายในอีสานของไทยเข้าด้วยกัน เกิดพื้นที่ทางสังคมข้าม ชาติชุดใหม่ ที่ไม่เพียงอาศัยประเทศไทยทำมาหากินเท่านั้น แต่สำนึกในความเป็นชาติ ทำให้คนเวียดนามตระหนักในหน้าที่สนับสนุนปฏิบัติการกู้ชาติจากอาณานิคมฝรั่งเศส ไปพร้อมกัน

3. คนเวียดนามในอีสานและเครือข่ายคนเวียดนามในประเทศไทย

ชุมชนคนเวียดนามในอีสานของไทย เป็นจุดเชื่อมต่อความสัมพันธ์ (node) ที่สำคัญของเครือข่ายคนเวียดนามในประเทศไทย ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ใน

เครือข่ายคนเวียดนามข้ามชาติในอดีต ที่เชื่อมโยงมาสู่เครือข่ายคนเวียดนามข้ามชาติ และพื้นที่สังคมคนเวียดนามในปัจจุบัน ทั้งนี้ ปฏิบัติการต่างๆ ของขบวนการก๊วนชาติเวียดนามในอีสาน มีความสำคัญอย่างมากต่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายคนเวียดนามในประเทศไทย ด้วยมีอุดมการณ์รักชาติร่วมกันเป็นสายใยเครือข่าย (tie of network) ความสัมพันธ์ ที่กระตุ้นให้คนเวียดนามมีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวกับชาติเวียดนามร่วมกันอยู่ตลอดเวลา กลายเป็นเครือข่ายคนเวียดนามข้ามชาติในประเทศไทย นอกจากนี้ ปฏิบัติการข้างต้น ยังส่งผลให้เครือข่ายคนเวียดนามในประเทศไทย ยึดโยงกับเครือข่ายคนเวียดนามจากภายนอกประเทศ โดยเฉพาะในลาวและเวียดนามกลายเป็นพื้นที่เครือข่ายสังคมคนเวียดนามข้ามชาติ (transnational social network) ที่มีปฏิสัมพันธ์ภายในเครือข่าย และเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายภายในกับเครือข่ายภายนอกประเทศ เข้าไว้ด้วยกันอย่างไม่ถูกตัดขาด ขณะที่ประเทศไทยต้องการปกป้องประเทศจากความเสี่ยงจากการคุกคามของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสที่ปกครองลาวและเวียดนาม กลายเป็นปัจจัยสำคัญทำให้เครือข่ายคนเวียดนาม เชื่อมโยงเข้ากับกลุ่มทางการเมืองของไทย และทำให้เครือข่ายคนเวียดนามมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

ในบริบทการต่อสู้เพื่อก๊วนชาติเวียดนามนั้น โฮจิมินห์แกนนำสำคัญของขบวนการก๊วนชาติเวียดนาม สามารถจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนได้สำเร็จในปี ค.ศ. 1925 และได้ใช้อุดมการณ์ลัทธิคอมมิวนิสต์ขยายแนวร่วมเข้ามาในประเทศไทย โฮจิมินห์ได้จัดตั้ง “สันนิบาตเยาวชนปฏิวัติเวียดนามประจำสยาม” เป็นองค์กรเน้นปฏิบัติการเคลื่อนไหวในอีสาน จากนั้นได้พัฒนาไปสู่การจัดตั้ง “พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามประจำสยาม” มีโครงสร้างแบบพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน โดยใช้พื้นที่เมืองอุดรธานีเป็นที่ตั้ง ด้วยมีตำแหน่งภูมิรัฐศาสตร์อยู่กึ่งกลางระหว่างชุมชนเวียดนามในอีสานกับลาว และมีคนเวียดนามอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเหมาะสมต่อการเป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานคนเวียดนามในประเทศไทยกับพรรคคอมมิวนิสต์ในเวียดนามและลาว (Murashima, 2012: 90-91)

การเชื่อมโยงกับเครือข่ายภายนอกดังกล่าวส่งผลให้เกิดพื้นที่ทางสังคมข้ามชาติของคนเวียดนามที่เป็นระบบ มีการนำกลไกและการจัดการโครงสร้างองค์กรตามแบบคอมมิวนิสต์มาใช้ในชุมชนคนเวียดนาม อาทิ การแบ่งเป็นหน่วยการปกครองตามขนาดชุมชน แต่ละหน่วยการปกครองไม่ว่าจะมีขนาดใด จะมีคณะกรรมการของคนเวียดนามนอกประเทศ (Ban phân ủy việt kiều) เป็นผู้ดูแลและรวมเป็นกลุ่มในระดับที่ใหญ่ขึ้นเป็นระดับสาขา ในภาษาเวียดนามเรียกว่า “จิโฮย” (Chi Hội) ซึ่งมีผู้แทนกลุ่มย่อยรับหน้าที่ตำแหน่งสำคัญในระดับสาขา จากระดับสาขาจะรวมเป็นระดับสมาคม (Tổng hội việt kiều) เป็นองค์ในในระดับสูงสุด มีเลขธิการ (Thư ký phân ủy) และเลขานุการ (Tổng thư ký tổng hội) ทำหน้าที่กำกับดูแลคนเวียดนามในทุกระดับ และทำหน้าที่เป็นผู้แทนคนเวียดนามในประเทศไทย ในการประสานงานกับเจ้าหน้าที่รัฐไทยระดับต่างๆ ด้วย นอกจากนี้ยังมีตำแหน่งเลขธิการสมาคม และผู้นำฝ่ายเศรษฐกิจ (Ban kinh tế) ฝ่ายความวิเทศน์สัมพันธ์ (Ban ngoại giao) ฝ่ายการข่าวประชาสัมพันธ์ด้านสังคม (Ban tuyên truyền xã hội) ฝ่ายการทหาร (Ban quân sự) ทุกระดับใช้หนังสือพิมพ์ภาษาเวียดนามชื่อ “ดกเลียบ” (Độc Lập) หมายถึง อิสระภาพ เป็นสื่อประชาสัมพันธ์การเคลื่อนไหวภายในกลุ่มคนเวียดนามในประเทศไทย (Le, 1989: 15-28)

นอกจากนี้ การเกิดขึ้นของสงครามมหาเอเชียบูรพา (Greater East Asia War) และการเคลื่อนพลของกองทัพญี่ปุ่นเข้าสู่อินโดจีนและประเทศไทย รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยกเลิกนโยบายความเป็นกลางในเวทีระหว่างประเทศและตกลงเข้าร่วมกับญี่ปุ่นในการทำสงครามในฐานะพันธมิตรกับญี่ปุ่นอย่างเต็มตัวในปี ค.ศ. 1941 (Kasetsiri, 2016: 315-345) สิ่งที่เกิดขึ้นในการเมืองภายในของไทยคือความแตกแยกทางความคิดของชนชั้นปกครองและนักการเมืองที่ไม่เห็นด้วยกับฝ่ายรัฐบาล นำไปสู่การจัดตั้งขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นและระบอบพิบูลสงคราม ภายใต้ชื่อ “ขบวนการเสรีไทย” (Numnon, 2005: 167-197) บริบทข้างต้น กลายเป็นปัจจัยสำคัญทำให้เครือข่ายคนเวียดนามในอีสานก่อนปี ค.ศ. 1946 มีความเข้มแข็ง กล่าวคือ ขณะที่

ขบวนการเสรีไทยเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลระบอบพินุลสงครามกับญี่ปุ่นอย่างเข้มข้น นั้น การเคลื่อนไหวของคนเวียดนามรักชาติเวียดนามในประเทศไทยยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเช่นกัน ขบวนการกู้ชาติเดิมได้ยกระดับเชื่อมโยงกับขบวนการเวียดนามหัว และคอมมิวนิสต์ในเวียดนาม และได้ร่วมมือกับขบวนการเสรีไทยสายอีสาน ปฏิบัติการต่อสู้ด้วยยุทธวิธีกองโจรจับไล่ญี่ปุ่น ขบวนการเสรีไทยได้ให้ความช่วยเหลือ และสนับสนุนการฝึกกำลังพลของขบวนการเวียดนามในประเทศไทย เพื่อให้ ขบวนการกู้ชาติเวียดนามมีความเข้มแข็ง ซึ่งได้ทำให้เครือข่ายคนเวียดนามในอีสาน และประเทศไทยมีความเข้มแข็งด้วย

บันทึกกลับของนายพลเล ก๊วก สำน (Lê Quốc Sảm) ผู้นำกองกำลังกู้ชาติเวียดนาม ที่เคลื่อนไหวในประเทศไทย แสดงให้เห็นการได้รับความช่วยเหลือจากขบวนการเสรีไทยในการจัดตั้งฐานกองกำลังเวียดนามกู้ชาติชื่อกองกำลังเงินฝู (Chi Đội Trần Phú) ที่บ้านเต่างอย จังหวัดสกลนคร กองกำลังดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของ “กองทัพกู้ อิศรภาพเวียดนาม” (Việt Nam Độc Lập Quân) ประกอบด้วยนักปฏิวัติกู้ชาติเวียดนาม อพยพทั้งในประเทศไทยและลาว เป็นกองทัพกู้อิสรภาพที่ถูกก่อตั้งขึ้นอย่างลับๆ แต่ก็ เป็นที่รู้จักกันดีภายในหมู่คนเวียดนามในอีสาน กองกำลังนี้ได้รับการช่วยเหลือ สนับสนุนเสบียงอาหารและอาวุธจากคนเวียดนามในท้องถิ่นเป็นอย่างดี (Le, 1989: 19) กองกำลังเงินฝู มีส่วนสำคัญในการช่วยเหลือขบวนการเสรีไทยสร้างฐานกำลังและผลิต อาวุธใช้ในต่อต้านญี่ปุ่นที่บ้านนาแก จังหวัดนครพนม (Phattharathananan, 2016: 86)

กล่าวได้ว่า การเข้ามายังประเทศไทยของกลุ่มขบวนการกู้ชาติชาตินิยมและ คอมมิวนิสต์มีความสำคัญอย่างมากในการเชื่อมร้อยคนเวียดนามที่อาศัยกระจัดกระจาย อยู่ตามท้องถิ่นต่างๆ ในประเทศไทย โดยเฉพาะคนเวียดนามที่อพยพเข้ามาอยู่ใน อีสานในช่วงเวลาที่แตกต่าง ให้กลายเป็นเครือข่ายสังคมนิยมชาตินิยมอีกครั้งอย่างเป็น ระบบ กลายเป็นเครือข่ายคนเวียดนามในประเทศไทยที่เข้มแข็ง และส่งผลต่อเครือข่าย คนเวียดนามในประเทศไทยในระยะต่อมาอย่างมีนัยสำคัญ

อภิปรายผล

การเข้ามาในอีสานของคนเวียดนามในระยะต่างๆ ก่อนปี ค.ศ. 1946 มีนัยสำคัญต่อการเกิดเครือข่ายสังคมข้ามชาติ (transnational network) และพื้นที่สังคมข้ามชาติ (transnational space) ของกลุ่มคนเวียดนามในอีสานและในประเทศไทย ในบริบทต่างๆ ทั้งระดับของรัฐเวียดนามและไทยซึ่งสัมพันธ์กับอำนาจจากภายนอก ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อภูมิภาค คือ การล่าอาณานิคมของฝรั่งเศสและสงครามมหาเอเชียบูรพา การเข้ามายังประเทศไทยของกลุ่มขบวนการชาตินิยมและคอมมิวนิสต์ได้ส่งผลต่อการสร้างเครือข่าย และลักษณะของเครือข่ายคนเวียดนามในอีสาน โดยทำให้เกิดการเชื่อมโยงถักสานความสัมพันธ์ระหว่างคนเวียดนามที่อาศัยกระจายในอีสานของไทยให้เป็นเครือข่ายที่ซับซ้อน ด้วยการสร้างความสำนึกความรักและห่วงแหนดินแดนมาตุภูมิเวียดนาม จนกลายเป็นเครือข่ายชาตินิยมข้ามชาติ (Faist, Fauser & Reisenauer, 2013: 58) สอดคล้องกับการศึกษาของกอสชา ที่ชี้ให้เห็นว่า คอมมิวนิสต์เวียดนามคืออุดมการณ์ทางการเมืองที่สำคัญ เป็นเสมือนสายใยเชื่อมร้อยเครือข่ายคนเวียดนามในประเทศไทยเข้าไว้ด้วยกัน (Goscha, 1999: 371-377) และงานของ Nancy Huyen Nguyen และ Jonh Walsh ที่ชี้ให้เห็นว่า ความเป็นเครือข่ายของคนเวียดนามมีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างไม่หยุดนิ่งและปรับตัวให้สัมพันธ์กับบริบททางการเมืองของประเทศไทย เวียดนาม และภูมิภาคอินโดจีนอยู่ตลอดเวลา (Nguyen & Walsh, 2014: 68-89)

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “เครือข่ายคนเวียดนามในอีสาน ประเทศไทย ก่อน ปี ค.ศ. 1946” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะทางวิชาการและการวิจัย ดังนี้

คนเวียดนามกลุ่มที่เดินทางเข้ามาในอีสานก่อนปี ค.ศ. 1946 มีความเชื่อมโยงอย่างมากกับคนไทยเชื้อสายเวียดนามที่ยังคงมีชีวิตและอาศัยอยู่ในอีสานของไทยในปัจจุบันโดยเฉพาะในเขตจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร อุดรธานี ดังนั้น พื้นที่

ดังกล่าวจึงเป็นสนามวิจัยด้านวัฒนธรรมข้ามแดน วัฒนธรรมลูกผสม การรื้อฟื้นและ
ประดิษฐ์วัฒนธรรมภายใต้ลักษณะพหุลักษณะวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์สังคมที่
สมควรทำการศึกษาเพิ่มเติมด้วยประเด็นอื่นต่อไป

References

- Anantaphak, A. (2011). *Preserve the land, expand the territory: Great War Rattanakosin Period (the reign of King Rama 1-3)*. Bangkok. [in Thai]
- Aymonier, E. (1996). *Voyage dans le Laos tome premier 1895*. (Do Re, Th. & Phrenjit, S. trans). Chiangmai: Social Research Institute Chiang Mai University. [in Thai]
- Chanthawimon, Ph. (1998). *Vietnamese in Thailand*. Bangkok: Thammasat University Press. [in Thai]
- Faist, T., Fauser, M. & Reisenauer, E. (2013). *Transnational migration*. Polity Press.
- Goscha, C. E. (1999). *Thailand and the Southeast Asian networks of the Vietnamese revolution, 1885-1954*. Curzon Press.
- Hall, D. G. E. (2014). *A history of South-East Asia*. Bangkok: The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Projects. [in Thai]
- Kasetsiri, Ch. (2016). *History of Thai politics, 1932-1957*. Bangkok: The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Projects. [in Thai]
- Le, Q. S. (1989). *Expenditure for foreign exchange IV*. Ho Chi Minh City: The Publishing House of Dong Thap General Meeting.

Mekoson, Ph. (1974). *Reforming the Northeastern province, 1893-1910*.

Maharakham: Supervisory unit, Department of Teacher Training. [in Thai]

Murashima, E. (2012). *The founding of the communist party of Siam, 1930-1936*.

(Thipthiemphong, K., Trans). Bangkok: Matichon Publishing House. [in Thai]

Nguyen, N. H. & Walsh, J. (2014). Vietnamese migrant workers in Thailand
implications for leveraging migration for development. *Journal of identity
and migration studies*, 8(1), 68-94.

Nguyen, V. V. (2010). *Overseas Vietnamese in Laos and Thailand with 20th-century
national movements*. Hanoi: National Political Publishing House.

Nutpriem, Th. (2012). Thai-Vietnamese relations within ASEAN framework. *Journal
of Asian Review*, 33(1), 167-190. [in Thai]

Numnon, Th. (2005). *Thailand during World War II: Believe in leader the nation
out of crisis*. Bangkok: Saithan Press. [in Thai]

Phattharathananan, S. (2016). Peasant rebellion theory and an analysis of the
peasant struggles in Isan. *Journal of Liberals Art Ubon Ratchathani
University*, 12(1), 75-107. [in Thai]

Poole, P. A. (1967). Thailand's Vietnamese minority. *Asian Survey*, 12(1), 886-895.

Schiller, N. G., Basch, L. & Blanc, C. S. (1995). From immigrant to transmigrant:
Theorizing transnational migration. *Anthropological Quarterly*, 68(1), 48-63.

Stuart Fox, M. (1997). *A History of Laos*. Cambridge University Press.

Sukree, S. (2015). *Vietnamese Migrant: Modern capitalism and the new elite of
border town becoming*. Chiang Mai: The Institute of Southeast Asian
Studies. Chiang Mai University. [in Thai]

Sunthonphesat, S. (1968). *Sociology of villages in the Northeast Thailand*. Bangkok:
Faculty of Political Science Chulalongkorn University. [in Thai]

Sriphana, Th. (2005). *Foreign policy of Vietnam after 1986: The case of Thailand*.

Bankkok: Lake and Fountain Printing. [in Thai]

Theerasasawat, S. (1980). *Thai-French relations in 1893 and the lost territories on the right bank of the Mekong River*. Seangrung Press. [in Thai]

Tran, D. L. (2004). *Vietnamese Laos - Thai and their homeland*. National Political Publishing House.

Vertovec, S. (2009). *Transnationalism*. London: Routledge.

Winichakul, T. (1994). *Siam mapped: A history of the geo-body of a nation*.

Honolulu: University of Hawaii Press.

Wongthet, S. (2006). *"Lao power" where Isan people coming from?*. Bangkok: Matichon Publishing House. [in Thai]

Author

Miss Nuengruethai Chantharakhami

Doctor of Philosophy (Tai Studies), Faculty of Humanities and

Social Sciences, Mahasarakham University

Kantharawichai District, Mahasarakham Province 44150

Tel.: 094-5428514 E-mail: nuengruethai.c@msu.ac.th